

Hilary Footitt, Michael Kelly (eds.)

Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict

(Basingstoke: Palgrave Macmillan. 269 pp.

ISBN: 978–0–230–35516–3)

Ábrányi Henrietta

E-mail: heni.abranyi@t-online.hu

A Palgrave Macmillan kiadó gondozásában megjelent *Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict* című könyv a *Palgrave Studies in Languages at War* című könyvsorozat első tagja. A sorozat részeként megjelenő könyvek különböző konfliktushelyzetekben (háborúban, békefenntartó műveletek vagy humanitárius tevékenységek során stb.) a nyelvek szerepét, valamint a nyelvekkel kapcsolatos tevékenységeket vizsgálják három szempontból: a nyelvek és a katonaság, a civil-katona interakciók és a konfliktushelyzetben történő fordítás/tolmácsolás szempontjából. A szerzők a középpontba a nyelveket helyezik, ugyanis véleményük szerint a nyelvek, főként az idegen nyelvek – „idegenségük” (*foreignness*) révén – kulcsfontosságú szerepet játszanak a konfliktushelyzetek megfelelő megértésében.

Ahogy a szerkesztők, egyben a könyv társszerzői a bevezetésben rámutatnak, a történészek általában alárendelt szerepet tulajdonítanak a nyelveknek, és a konfliktusokat rendszerint egynyelvű műveletekként értelmezik, ahol a győztes erő nyelve dominál. A nyelvészek és a fordításkutatók azonban egyre inkább érdeklődnek a nyelvek és a nyelvi közvetítők konfliktushelyzetekben betöltött szerepe iránt, és ezt növekvő számú kutatások is bizonyítják. A két oldal között ugyanakkor hatalmas szakadék tátong, így a könyvsorozat és jelen kötet célja is az, hogy e két oldalt közelebb hozza egymáshoz, és párbeszédre készítse őket. Ezt bizonyítja a sokféle tudományág, amelynek eredményeire támaszkodnak (alkalmazott nyelvészet, szociolingvisztika, fordítástudomány, interkulturális kommunikáció, történelem, politika, nemzetközi kapcsolatok és kultúratudomány), valamint a rendkívül hosszú, közel tizenkét oldalas irodalomjegyzék is.

A könyv fejezeteinek öt szerzője is tovább erősíti a könyv interdiszciplináris jellegét. Hilary Footitt, a University of Reading kutatója elsősorban a második világháború szövetséges–francia viszonyát és a nők politikában betöltött szerepét kutatja. Michael Kelly a University of Southampton francia nyelvi professzora, főbb területe a francia kultúrtörténet és a franciaországi háborúk, emellett aktívan támogatja a nyelvtanítás elméleti és gyakorlati reformját. Louise Askew hivatásos fordító és tolmács nemzetközi szervezeteknél. Catherine Baker a University of Southampton kutatója és oktatója, kutatási területe a nemzetközi beavatkozások szociokulturális hatásai, valamint a populá-

ris kultúra és szórakoztatás politikája. Simona Tobia a University of Readingen modern európai történelmet oktat, főbb érdeklődési körét a huszadik századi háborúk és a kultúra viszonya képezi.

A könyv abból indul ki, hogy minden háborúnak saját kontextusa van, amelyet olyan változók alakítanak, mint a küldetés célja (megszállás, békefenntartás stb.), a haderő összetétele (egy vagy több nemzet), a helyi lakossághoz való viszony vagy az időtartam. Ezek a változók nemcsak a konfliktust jellemzik, hanem az érintett nyelvek szerepét is körvonalazzák. A könyv szerzői két esemény alapján vizsgálják a nyelvek szerepét, amelyek változói jelentősen eltérnek egymástól, így árnyaltabbá teszik a képet. Az első eseményt, Nyugat-Európa felszabadítását és megszállását a második világháború során és után (1944–1947), a hozzáférhető dokumentumok és a háborúban résztvevőkkel készített interjúk alapján elemzik. A második esemény, a bosznia-hercegovinai békeateremtő és békefenntartó tevékenység (1995–2000) vizsgálatának alapját – az adatok titkosított mivolta miatt – a konfliktusban résztvevőkkel készített interjúk képezik.

A 269 oldalas könyv struktúrája a következő: a könyv elején található a tartalomjegyzék, a táblázatok jegyzéke, az előszó, a köszönetnyilvánítás, a rövidítések listája és a szerkesztők bemutatása, a könyv végén pedig a felhasznált irodalom és a tárgymutató. A köztes részben a bevezető (*Introduction*) és a konklúziók (*Conclusions*) által közrefogott négy nagyobb rész található, amelyek a nyelvek szerepét a katonai tevékenység egyes szakaszaiban vizsgálják: a hírszerzésben (*Part I*), a műveletekre való felkészülésben (*Part II*), valamint a műveletek során (*Part III–IV*). A négy rész tizenegy fejezetre tagolódik.

Az 52 oldalt felölelő első rész (*Intelligence*) három fejezetben, a brit hírszerzés tapasztalatai alapján azt vizsgálja, milyen szerepet tulajdonítanak az információgyűjtésben és -elemzésben a nyelveknek, főként az idegen nyelveknek és azok „idegenségének” (*foreignness*), és mindez hogyan befolyásolja a „másikról” (*the other*) alkotott képet. A szerzők abból indulnak ki, hogy a nyelvek fontos szerepet játszanak a hatékony hírszerzésben, hiszen az információk nagy része idegen forrásból, így idegen nyelven érkezik, tehát fordításra/közvetítésre van szükség, amely érthetővé és elemezhetővé teszi a szerzett információt. Hagyományosan azonban túlzottan „hazaiasítják” a szövegeket, ami a szerzők megállapítása szerint torzult képhez vezethet.

Az első fejezet (*Languages in the Intelligence Community*) a második világháború eseményei (1940–1945) alapján mutatja be, hogyan alakult ki és fejlődött a nyelveket ismerők toborzása, és milyen hatással volt a hírszerző tevékenységben való munka a nyelvi segítőkre. A hírszerzés akkori jellegéből adódóan (lehallgatás és kódolt szövegek megfejtése) a nyelvi segítők toborzásánál a technikai készségek, a megbízhatóság/lojalitás és a problémamegoldó készség került előtérbe. A nyelvismeret háttérbe szorult, kezdetben kitűnő hallási és megértési készséget jelentett, majd a későbbiekben kiegészült a magas szintű nyelv- és kultúraismerettel is. A nyelvek „idegensége” egyrészt a nyelvi segítők megbízhatóságában játszott szerepet. Kezdetben nyelvismerettel rendelkező katonákat alkalmaztak, ám korlátozott számuk és későbbi átirányításuk miatt fokozatosan felváltották őket olyan civilek, akik beletartoztak a megbízható körbe: nők,

egyetemet végzett személyek és nem brit születésű zsidó menekültek. A nyelvi segítőkre kívülállóként, „idegenként” tekintettek, így köztük egy saját, belső csoportidentitás alakult ki, és munkájuk emberi aspektusa helyett annak szakmai oldalára koncentráltak (tudás iránti lojalitás). A nyelv „idegensége” az idegen nyelvű szövegek kezelésében is tetten érhető. Kezdetben minden egyes információt külön egységként kezeltek, nem kapcsolódhattak sem egymáshoz, sem a tágabb kontextushoz, így igyekeztek megelőzni az információk „beszennyződését”. A fordítók révén ez a gyakorlat változott, ugyanis felhívták a figyelmet arra, hogy ha az információt kiszakítják annak tágabb környezetéből és elválasztják más szövegektől, akkor az egyrészt félreértéshez vezethet, másrészt torzult képet eredményezhet a „másikról”, ami kritikus következményekkel járhat.

A második fejezet (*Frameworks for Understanding*) a bosznia-hercegovinai béketeremtő műveleteket alapul véve elemzi, hogyan függ össze egy idegen ország megítélése a már meglévő tudással, különös tekintettel nyelvének fontosságára és hasznosságára, valamint történelmére és aktuális politikai eseményeire. A fejezet hangsúlyozza, hogy a másikról alkotott tudás és a másik megítélése különböző forrásokból ered, és az idővel folyamatosan változik. Az aktuális helyzetektől függően a hírszerzés hierarchizál, egyes országok/területek megfigyelése fontosabb, mint másoké. Ez ugyanakkor gyakran nem fedi a tényleges információs igényeket. Így volt ez a jugoszláv válság kirobbanásakor is, amikor a beavatkozásra készülő nemzetközi erőket minden szinten váratlanul érték az események. Rövid idő alatt kellett megszerezniük a szükséges információkat és felkészülni a beavatkozásra. Mindebben a nyelvek is fontos szerepet játszottak, hiszen a szükséges tudáshoz kapcsolatba kellett lépni a hatalommal, a helyi médiával és a helyi lakosokkal is, valamint a különböző helyi szövegeket is érteni, így fordítani kellett. A problémát az okozta, hogy a hidegháborút követően továbbra is az orosz nyelv állt a középpontban, a kelet-európai szláv nyelvek, így a szerb-horvát is ennek árnyékában létezett, és mellékes nyelvként tekintettek rá. A hirtelen felmerülő nyelvi igényekre mind a civil, mind a katonai képzésben ad hoc, kreatív és rögtönzött megoldásokra volt szükség, és így történt ez a szerb-horvát nyelvi kurzusok (kezdő, illetve az oroszról „átállító” kurzusok), az oktatáshoz létrehozott segédanyagokat és a tanárokat illetően is.

A harmadik fejezet (*The Human in Human Intelligence*) az emberi forrásoktól származó információkat helyezi a középpontba, és a második világháborút követő, európai megszállás idején vizsgálja a nyelvek szerepét és a nyelvi közvetítők tapasztalatait olyan feszült helyzetekben, mint a kihallgatás és a háborús bűnökkel kapcsolatos nyomozás. A szerző rámutat, hogy a nyelvek fontos szerepet játszanak ezekben a helyzetekben, ugyanakkor a megfelelő nyelvtudás mellett a nyelvi közvetítőnek és a kihallgatónak – ez a két szerep sok esetben összefonódott – az ellenség kultúráját is ismernie kell. Emellett fontos szempont volt a britekhez való lojalitás és az ellenség mély gyűlölete is. A fejezet három kihallgatási helyszínt vizsgál meg, és abból indul ki, hogy helyszínenként más és más szempontok kerülnek előtérbe, így a nyelvi követelmények, valamint a nyelvek és a nyelvi közvetítők szerepe is eltér az egyes helyszíneken. A frontvonalon a gyorsaság és a specifikus információk (ellenség haderejének

jellege, száma, vezetők, tervek stb.) kiszűrése állt a középpontban, katonai jellegű, rövid és személytelen kommunikáció jött létre a kihallgató és a fogoly között. A nyelvet ismerőnek szakmai (katonai) és szaknyelvi tudásra volt szüksége. A háborús bűnök vizsgálata esetén a bizonyítékok feltárása és az ügy tárgyalásra való felkészítése került előtérbe, jellemzően nagy érzelmi terhet helyezve a vizsgálódó személyre. A nyelvismeret mellett széleskörű kulturális és történelmi tudás is előfeltétel volt. A kihallgató központokban személyesen hallgatták ki a foglyokat, és lehallgatták celláikat is, így a kiváló hallás és beszédképesség állt a középpontban. A környezet jellegéből fakadóan állandó veszélyérzet jellemezte az itt dolgozókat. Mindemellett mindegyik helyszínen úgy kellett lojálisnak lenniük alkalmazóikhoz, hogy (érzelmi) kapcsolatban álltak az ellenség nyelvvel és kultúrájával.

A következő, második rész (*Preparation and Support*) középpontjában a konfliktushelyzetekre való felkészülés áll. A három fejezetet magába foglaló, 49 oldalas rész abból indul ki, hogy a nyelvi és kulturális kihívásokra való felkészülés kulcsfontosságú lehet a konfliktus sikeres lezárásához.

A negyedik fejezet (*Preparing to Liberate*) feltárja, hogyan alakult a nyelv és a kultúra problematikus viszonya az európai megszállásra való felkészülés során (1944–1945). A szerző abból indul ki, hogy bár a kulturális felkészülés manapság is bevett gyakorlat, a nyelv mindebben alárendelt szerepet kap és a kulturális képzés egy mellékes részét képezi. Ennek vizsgálatához a szerző áttekinti a sorkatonák és a civil ügyekért felelős tisztek felkészítését. A sorkatonák képzésében a megfelelő viselkedést állították a középpontba, és a felkészülést segítő anyagokat is ennek megfelelően alakították ki. Mivel hatalmas mennyiségű információt kellett eljuttatni hatalmas mennyiségű emberhez, és mindemellett a szállíthatóság is fontos szerepet játszott, a képzéshez zsebkönyveket hoztak létre, amelyek releváns információkat tartalmaztak az adott országról. A nyelv a megfelelő viselkedés metanyelveként jelent meg a könyvecskékben: a hasznosnak vélt szituációk jellegzetes kifejezéseit és mondatait tartalmazta praktikus tanácsokkal. A civil ügyekért felelős tisztek esetében – akik hosszabb távon maradtak az idegen országban – már fontosabb szerepet kapott a nyelvismeret és a nyelvi képzés, ugyanakkor a kezdeti különálló nyelvtanulást a tisztek esetében is felváltotta a kulturális felkészítésbe integrált nyelvi képzés, a nyelv az egyes művelési anyagokban/szövegekben és képzési feladatokban öltött testet, hatékonyabbá és sikeresebbé téve a felkészítést. A nyelv az elemzett esetben nem alárendelt vagy mellékes szerepet játszik, hanem szerves része a felkészülésnek, valamint a stratégiai és művelési céloknak.

Az ötödik fejezet (*Languages and Peace Operations*) a bosznia-hercegovinai békefenntartó műveleteket veszi górcső alá, és azt vizsgálja, hogyan készültek fel nyelvileg és kulturálisan a brit erők a beavatkozásra. A fejezet rámutat, hogy az események váratlanul érték a briteket, így nem tudtak előzetesen felkészülni a nyelvi és kulturális kihívásokra. Kezdetben a nyelvre csak az egymás közötti kommunikációban volt szükség, de idővel egyre fontosabbá vált a helyi lakossággal való kapcsolat is. A hirtelen felmerülő nyelvi igényeket kezdetben egy sor rögtönzött megoldással igyekeztek kielégíteni. A katonáknak szólistákat osztottak ki fontosabb szavakkal/kifejezésekkel, valamint párhuzamosan két intéz-

mény is létrehozta szerb-horvát nyelvi képzését, rögtönzött oktatási anyagokkal. Ahogy egyre kiszámíthatóbbá vált a konfliktus alakulása (főleg a békeszerződés aláírásával), egyre nagyobb szerepet kapott a nyelvi képzés a katonai felkészülésben. A tapasztalatok alapján a kezdetleges megoldásokból fokozatosan szervezett és megalapozott rendszer lett a nyelvi képzésben, a kiosztott szólisták pedig továbbfejlődtek, gyakorlatibbá váltak (kiejtés, szituációk), és előtérbe került a megfelelő viselkedés is.

A hatodik fejezet (*Language Policy and Peace-Building*) az előző fejezet gondolatmenetét követve a NATO szempontjából mutatja be a béketeremtő műveltre való felkészülést. A brit erőkhöz hasonlóan a NATO-t is felkészületlenül érték a bosznia-hercegovinai események, és a hirtelen felmerülő nyelvi igényekre gyakorlatias módon reagáltak. A fejezet a nemzetközi erők két pragmatikus döntését és azok következményeit ismerteti. Az első döntés értelmében elfogadták a három, korábban hadban álló fél nyelvi követeléseit, és mindhármuk nyelvét különálló nyelvként ismerték el. Így egyrésztől minden dokumentumot három nyelven kellett előállítani, másrésztől táplálták és látszólag támogatták a felek megosztó identitáspolitikáját. Ugyanakkor a döntéssel megkönnyítették és zökkenőmentessé tették a tárgyalásokat. A másik döntés a nyelvpolitika alkalmazkodásával kapcsolatos. Ahogy a békeszerződést követően a három korábban harcban álló fél – főleg a haderőreform területén – közeledni kezdett egymáshoz, a NATO is fokozatosan eltörölte a háromnyelvű dokumentumokat. Pragmatikus döntés volt ez abból a szempontból, hogy felgyorsította a dokumentumok előállítását, így a tárgyalási folyamatot is. Ezzel a lépéssel visszaállt a nyelv kommunikatív funkciója, amelynek helyét az első döntéssel a szimbolikus funkció vette át. A szerző összefoglalásul megállapítja, milyen fontos szerepet játszik a nyelv a béketeremtés folyamatában, és rámutat, hogy a nemzetközi erő nyelvpolitikája nemcsak egy intézményi politika, hanem kihatással van a konfliktus alakulására és a béketeremtési célok elérésére is.

A 41 oldalas harmadik rész (*Soldier/Civilian Meetings*) a katoná-civil interakciókat és a nyelvek ebben betöltött szerepét vizsgálja. A két fejezetet felölelő rész központi kérdése, hogy mely nyelvi környezetben lehet szó „barátkozásról” a katonák és a helyiek között, valamint a művelet típusa befolyásolja-e a kapcsolatok alakulását. A fejezetek azzal érvelnek, hogy a nyelveket nem lehet figyelmen kívül hagyni a várható találkozások felmérésekor.

A hetedik fejezet (*Occupying a Foreign Country*) abból indul ki, hogy Németország második világháborút követő megszállásának idején a katonák saját anyanyelvéhez való viszonya kulcsfontosságú szerepet játszott a katonaság és a helyi lakosság viszonyának alakulásában. Ezt két megszálló erő, a francia és a brit erők szempontjából mutatja be. A francia megszállók elsődleges célja a francia nyelv és kultúra minél szélesebb körben való terjesztése volt, politikájukat a „nyelvi beavatkozás” jellemezte. Ehhez radikálisan átalakították az oktatási rendszert annak minden szintjén, francia nyelvtanárokat hoztak be, és tananyagokat tettek elérhetővé. A kulturális aspektust a francia kultúra elemivel igyekeztek terjeszteni (pl. színházak). A fordítás és tolmácsolás a francia nyelv, a helyes nyelvhasználat és a kultúra terjesztéséhez járult hozzá. A brit politikára ezzel szemben a nyelvi elkülönülés és távolság volt jellemző, az angol

a kormányzás nyelveként elszigetelte a briteket a helyiektől, és egyfajta védőburokként szolgált, két külön világot alakítva ki. A fordítás és tolmácsolás ezt a két világot kötötte össze, és főként a brit oldalról érkező kérésekkel, parancsokkal foglalkoztak. A későbbiekben támogatni kezdték a kommunikációt a helyi lakossággal, de rendszerük átalakítása nehézkes volt. A kezdeti „erőszakos” politika nélkül az önkéntes kommunikáció volt az egyetlen alternatívájuk, ám a brit erők – győztes félként – nem szívesen tanultak nyelveket.

A nyolcadik fejezet (*Fraternization*) a két eseményt összevetve arra keresi a választ, mennyiben változott a civilek és a katonák közötti kapcsolat jellege a köztük eltelt hatvan év alatt. A fejezet során a szerző négy szempontból vizsgálja meg a két eseményt (a területek elfoglalása és el/átnevezése, a katonák mobilitása, a területek nemi jellegzetessége és a szexuális kapcsolatok). A két elemzett esemény több hasonlóságot is mutatott. A katonák és a helyi lakosok között nyelvi távolságtartás volt jellemző, ami erősítette köztük az aszimmetrikus viszonyt. A katonák mindkét esetben területeket, helyeket foglaltak el, osztottak fel (újra) az idegen országban és neveztek el saját nyelvükön saját céljaiknak megfelelően. Emellett közös pont a mobilitás is: a katonák meghatározott ideig voltak jelen az adott országban, majd távoztak. Jellemző különbség a két esemény között a két utóbbi szempont alapján mutatható ki. A bosznia-hercegovinai békefenntartó műveletekben már női katonák is részt vettek. A másik fő különbség a szexuális kapcsolatokban fordult elő. Míg a második világháború során teljesen megtiltották a helyi lakossággal való bármilyen kapcsolatot, főként a „barátkozást”, a helyi nőkkel való szexuális viszonyt nem tudták megakadályozni. Jól mutatja ezt, hogy a nyelvi képzésben a nők elcsábítására is találhatók kifejezések az anyagokban. A bosznia-hercegovinai események során ez továbbra is jellemző, de igyekeztek nem hivatalosan, a háttérben intézni és kezelni (pl. bordélyházak látogatása). Utóbbi esetben a szerző a különbség ellenére egyfajta folytonosságot lát a két esemény között.

Az 58 oldalas negyedik rész (*Communicating Through Intermediaries*) abból indul ki, hogy a katonaságnak komoly problémát jelent a nyelvi közvetítők korlátozott száma és a megfelelő emberek fellelése. Első lépésként általában már képzett munkaerőt keresnek, ám korlátozott számuk miatt megfelelő képzési rendszer kidolgozására is gondolniuk kell. A szerzők ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy a nyelvi közvetítéshez a nyelv és a kultúra ismerete mellett különböző szakmai ismeretekre is szükség van. A problémát általában az okozza, hogy nem mérik fel megfelelően a nyelvi és kulturális kihívásokat, így a legtöbb fordító és tolmács kaotikusnak és rendszerezetlennak látja munkáját.

A kilencedik fejezet (*Military Interpreters in War*) a második világháborút követő két esemény, a nürnbergi perek és a brit övezetben tartott, háborús bűnökkel kapcsolatos tárgyalások alapján a tolmácsok munkájának alakulását, fejlődését vizsgálja. A szerző a fejezet elején részletezi a tárgyalásokig vezető utat, majd bemutatja a Pool of Interpreters nevű intézményt. Ezt követően tér rá az említett tárgyalásokra. A nürnbergi perek esetében a nyelvi közvetítők szigorú válogatáson mentek keresztül. Nemcsak kimagasló nyelvi és kulturális készségekre volt szükség, hanem az akkoriban először alkalmazott szinkron jellegű tolmácsolás miatt gyorsaságra, hatékonyságra, józan észre és

stressztűrő képességre is. A brit övezetben útközben alakították ki rendszerüket a tapasztalatok fényében. Itt fontos szerepet játszott a vezető tolmács (*Master Interpreter*), aki kiválasztotta és kiképezte a tolmácsokat, valamint felügyelte és nyilvántartotta munkájukat. A kiemelkedő tolmácsokat később kinevezte „felügyelőnek” (*supervisor*), akik kezdőket tanítottak be és felügyeltek. A szerző hangsúlyozza, hogy a tolmácsolás minősége súlyos következményekkel járhat, a világháborút követő időszakban mégis gyakori volt a nyelvi közvetítők hiánya, így sokszor kénytelenek voltak a meglévő „alanyagból” dolgozni. Bár a két esemény jelentősen eltért egymástól, mindkettő jelentősen kihatott a tolmácsszakma elkövetkező évtizedekben történő kialakulására.

A tizedik fejezet (*Civilian Interpreting in Military Conflicts*) a bosznia-hercegovinai események során vizsgálja a katonaság által alkalmazott helyi tolmácsok munkáját, és feltárja, hogyan hatottak az időközben kialakult tolmácsolási normák és szabályok a háborúban résztvevő nyelvi közvetítők munkájára a megszállás egyes szakaszaiban. A megszállás első (ENSZ által dominált) időszakában nem volt tetten érhető az időközben kialakult tolmácsszakma. A katonaság által alkalmazott nyelvi segítőket egységesen tolmácsnak tekintették (az őrjáratok és tisztek kísérőit, kihallgatókat, megbeszéléseken közvetítőket stb.), köztük nagyon kevés képzett és hivatásos tolmács volt, jellemzően egyetemi hallgatókat, különböző tanárokat vagy idegen nyelvet ismerő, korábban más szakmában dolgozó személyeket vettek fel. A békeszerződést követően az ENSZ-t a NATO váltotta fel, így minden szinten jelentős változások történtek. Nőtt a nyelvi segítő iránti igény is, ugyanakkor munkájuk továbbra is szervezetlen, rendszertelen volt, és főként a mindennapi feladatok ellátásában merült ki. A legnagyobb változást a harmadik szakasz, a centralizált nyelvi szolgáltatások kialakulása jelentette, amikor kialakították a fordításra, a tolmácsolásra és a nyelvi közvetítők képzésére vonatkozó egységes rendszert, amelyben már fontos szerepet kaptak az időközben kialakult szakma szabályai és normái is. A rendszer hiánya mellett a megkérdezett háborús résztvevők külön hangsúlyozták, hogy hiányzott munkájuk (erősségeik és gyengeségeik) alaposabb, mélyrehatóbb megértése, ismerete is.

Az utolsó, tizenegyedik fejezet (*Being an Interpreter in Conflict*) a tolmács/fordító láthatatlansága és pártatlansága (lojalitás a szakma iránt), valamint az aktív jelenlét (lojalitás az adott ügységhez) által közrefogott skálát helyezi középpontba. A szerzők rámutatnak, hogy a nyelvi közvetítés önmagában is egyfajta konfliktus, hiszen a nyelvi közvetítőnek fel kell vennie egy adott pozíciót a skálán. Az, hogy milyen pozíciót vesz fel, attól függ, mennyiben sikerült feloldania a skála két végpontja közötti feszültséget. Az esettanulmányok a tolmácsok lojalitásával kapcsolatban a következő feszültségtípusokat tárják fel. A második világháborúban „közös/megosztott” lojalitás (*shared loyalty*) volt jellemző, ahol a szereplők különböző háttérrel, de egyazon közös célért harcoltak. A bosznia-hercegovinai események nyelvi közvetítőire ezzel szemben a „felosztott” lojalitás (*divided loyalty*) volt jellemző, mivel nemcsak saját etnikai csoportjukhoz, hanem az idegen katonákhoz is lojálisnak kellett lenniük. A szerzők felhívják a figyelmet, hogy a lojalitás nem zárja ki a semlegességet, ugyanakkor a megkérdezett háborús résztvevők hangsúlyozták, hogy semlegességük gyakran adott

alapot arra, hogy eszközként, tárgyként tekintsenek rájuk, holott a felelősség súlya is mindig őket terhelte.

A következő, konklúziók (*Conclusions*) részben a szerzők a témaköröknek megfelelően, négy alfejezetben foglalják össze a könyv főbb pontjait, majd levonják a tanulságokat az esettanulmányokból, és ajánlásokat fogalmaznak meg a jövőre nézve.

A pusztán tényeken és adatokon túl személyes történeteket ismerhetünk meg, ami különösen olvasmányossá és „emberközeli” teszi a könyvet. Bár különböző szerzők írták az egyes fejezeteket, nincs jelentős eltérés stílusukban. Ezt a szerzők előszóban tett megjegyzése is alátámasztja, miszerint a könyvet leginkább a műhelybeszélgetéseik „írták”. A könyv, bár specifikus területet érint, minden fordítás- és tolmácsoláskutató hasznára válhat, ugyanis nagyszerű példája a széleskörű interdiszciplináris együttműködésnek és a különálló tudományágak közötti szakadék áthidalásának.